

Pratarmė

Šis leidinys yra sudarytas iš mokslinių straipsnių, perskaitytų VIII tarptautinėje muzikos teorijos konferencijoje „Muzikos komponavimo principai: muzikos archetipai“, surengtoje 2008 m. balandžio 23–25 d. Konferencijos rengėjai – Lietuvos muzikos ir teatro akademija bei Lietuvos kompozitorių sąjunga.

Dvidešimt pranešimų, kurie sudaro šį leidinį, perskaitė muzikologai iš dešimties šalių (Rumunijos, Estijos, Jungtinės Karalystės, Rusijos, Graikijos, Serbijos, Prancūzijos, Lenkijos, Brazilijos, Lietuvos).

Prelegentai aktyviausiai atsiliopė į tris konferencijoje numatytas potemes: 1) archetipo sąvoka ir teorinės koncepcijos (požiūriai, ištakos, plėtotė); 2) archetipai ir nacionalinis muzikos savitumas. Etnomuzikos archetipai; 3) archetipų apraiškos šiuolaikinėje muzikos komponavimo praktikoje (XX–XXI a.).

Pirmajai potemei priskirta (tiesa, šiek tiek sąlygiškai) devyni pranešimai. Visi jie nagrinėja bendrąsias teorines muzikos archetipų problemas, į kurias autoriai žvelgia įvairiai. Antai Rastko Jakovljević pastebi, kad tarp visų rūšių muzikos yra glaudūs ryšiai, leidžiantys manyti apie egzistuojančius archetipus, panašius į C. G. Jungo aprašytas vizualines ir psichologines figūras. Muzikologo nuomone, efektyvus yra toks muzikinių archetipų tyrinėjimo būdas, kai dėmesys sutelkiamas į pagrindines pasikartojimo ir kontrasto charakteristikas.

Vertindamas interstilistinius muzikos stilių raidos tarpsnius archetipiniu žvilgsniu, Pavelas Puščas siūlo du mąstymo modelius – anarchetipą ir eschatipą, holistiškai apibūdinančius stilių perimamumą.

Įdomus ir kitas šio muzikologo pranešimas, kuriame bandoma išsiaiškinti, ar simbolinės tonacijų konotacijos priklauso archetipams. Pasitelkdamas semiotines priemones, mokslininkas kuria tonacijų apibrėžimus, nustato jų išraiškos jėgą bei konfiguracijos strategiją.

Martas Humalas savo požiūrį į muzikos archetipą, regis, atranda polemizuodamas su H. Schenkeriu. Kaip žinoma, elementarių struktūrų pagrindu yra konstruojamos aukštesnio lygmens kontrapunkto struktūros (temos, kompozicija). Pastarąsias M. Humalas vadina archetipais. Joms yra būdinga ne tik viena iš H. Schenkerio „Ursatz“ formų (tonikos prolongacija per visą formą), bet ir joms priskirtina archetipinė keturbalsės balsavados matrica.

Kiek netikėtą požiūrį į archetipą, susietą su muzikos anonimiškumu, matome Panayotis Demopoulos pranešime. Muzikos anonimiškumą, susijusį su ištisa kultūrinių vertybių sistema, muzikologas interpretuoja kaip esminį šiandieninės muzikos archetipą. Jis labiausiai išryškėja talentingiausiuose šiuolaikinės muzikos kūriniuose. Muzikologas mano, kad būsimajai muzikai svarbus poetinis archetipas.

Muzikologas Igoris Vorobyovas atskleidžia įdomias paraleles, prototipiškai siejančias XX a. antrojo–trečiojo dešimtmečių muzikos avangardą su totalitariniu menu (sovietinis, Trečiojo reicho ir pan. menas). Prototipiniai bendrumai, muzikologo nuomone, pasireiškia keliais požymiais: neigimo estetika, antiromantiniu, futurologiniu kryptingumu, socialiniu-politiniu atspalviu ir kt.).

Dabarties muzikai būdingas pasitraukimas į autonominę nelinejinę išraišką suaktualina, Margaritos Katunyan nuomone, struktūrinių archetipų (serija, agonas, ciklas), kilusių iš archajiškųjų ritualų, reikšmę. O ankstesnei muzikai (Monteverdi, Mozartas) ypač svarbi žodinė sintaksė bei retorika.

Kostas Chardas pabrėžia muzikos archetipų (sonatinės formos, tonalaus trigarsio, kvintinio santykio, plagalinės kadencijos ir kt.) svarbą dabarties muzikos suvokimui. Muzikologą taip pat domina intencijos, paskatinusios tokių archetipų taikymą.

Elvio Cipollone atkreipia dėmesį į archetipinę retorinę figūrą, susijusią su muzikinės pauzės reikšme. Muzikologas išvelgia skirtingas muzikos nutylėjimo prasmes (*in absentia* ir *in presentia*).

Antrajai potemei priskirti penki pranešimai. Trumpai pristatysime.

Pasak Kalliopi Stigos, įvairialypės graikų muzikos šaknys, leidžiančios atrasti nemažą muzikos archetipinių tekstų, juntamai veikia tiek šiuolaikinę graikų muziką bei dainos žanrą, tiek graikiškąjį muzikos charakterį.

Rimantas Janeliauskas mano, kad daugelis spontaniškai sukurtų ir neįvardytų M. K. Čiurlionio fortepijoninės muzikos ciklų pasižymi archetipinėmis binarinėmis struktūromis, susijusiomis su lietuvių muzikos tautinėmis šaknimis. Nemažą dalis pastarųjų yra prognozuojamai spontaniški „Neatpažinti ciklai“.

Zlatos Marjanović nuomone, Juodkalnijos kaimiečių specifinis balso virpinimas atliekant dainas galėtų būti laikomas tam tikru archetipu. Tai rodo jo išplitimas visame Dinarų kalnyno regione.

Daiva Vyčiniene išryškina anapestinės ritmo formulės archetipinę reikšmę įvairiuose lietuvių muzikos folkloro kloduose, taip pat jos paplitimą įvairių tautų melodijose.

Rimantas Astrauskas sutelkia dėmesį į archetipinius, gilią senovę ir pirmavaizdį atspindinčius intonacinius procesinius archetipus, išryškinančius ritualinius lietuvių muzikos folkloro bruožus.

Trečiajai potemei priskirti šeši pranešimai.

Bogumiła Mika siekia atskleisti, kaip nacionalinės ir religinės dainos „Bogurodzica“ melodinis archetipas determinuoja XX a. lenkų kompozitorių kūrinių nacionalinį identitetą ten, kur šis archetipas yra taikomas.

Liduino Pitombera ir Luciana Gifoni tyrinėja, kaip etnomuzikos ir geometrinių archetipai pritaikomi šiuolaikinės muzikos kontekste, kaip pastarieji pasireiškia Pitombeiros kūrinyje *Seresta Nr. 9*.

Tyrinėdamas vieną iš aštuonių B. Bartoko „Improvizacijų“ (Op. 20/IV), Rimantas Janeliauskas pastebi, kad kūrinio kompozicinė struktūra yra nuosekliai išvesta iš vengrų valstiečių dainos melodinio archetipo.

Lygindama O. di Lasso ir R. Mažulio *Cum essem parvulus* (kūrinius, sukurtus pagal tą patį tekstą), muzikologė Gražina Daunoravičienė pastebi ne tik kompozicinius skirtumus, sąlygotus nutolusių stilistinių epochų, bet ir bendrumus (rafinuotą stilių, moteto žanrą), kurie galėtų būti įvardyti kaip tam tikri muzikos prototipai.

Ewa Kowalska, žvelgdama per tradicinio klasikinio kvarteto, kaip archetipo, prizmę, tyrinėja XX a. lenkų kompozitorių styginių kvartetus – jų evoliuciją, stilistinius pokyčius.

Žymaus prancūzų elektroakustinės muzikos kūrėjo François Bayle'io taikomi muzikos archetipai (statinis, dinaminis, pozicinis), muzikologo Gaël Tissot nuomone, padeda suvokti kompozitoriaus kūrybinį procesą ir jo kūrinius.

*Vyr. redaktorius ir sudarytojas
doc. dr. R. Janeliauskas*